

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
АРХЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА
ім. М. С. ГРУШЕВСЬКОГО

УКРАЇНСЬКИЙ АРХЕОГРАФІЧНИЙ ЩОРІЧНИК

НОВА СЕРІЯ
ВИПУСК 8/9

•

УКРАЇНСЬКИЙ
АРХЕОГРАФІЧНИЙ
ЗБІРНИК

ТОМ 11/12

Видавництво М. П. Коць
Київ-Нью-Йорк
2004

Ігор ГИРИЧ, Ольга ТОДІЙЧУК (Київ)

ЛИСТИ УКРАЇНСЬКИХ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІВ ДО МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Зв'язки М. Грушевського з членами українських соціал-демократичних партій і груп, попри свою недостатню дослідженість, мають стійкі оціночні стереотипи. Вони склалися під впливом пізніших взаємин за часів Центральної Ради та Директорії, коли відбулося суттєве розходження у поглядах на українську політику між С. Петлюрою і М. Грушевським. Часто-густо сучасні історики шаблонно протиставляють М. Грушевського, т. зв. федераліста і народника, соціал-демократам – самостійникам і державникам.

Насправді це питання виглядає куди складніше, ніж ці схематично спрощені побудови. З одного боку, М. Грушевський протягом майже двадцяти років перед революцією досить плідно співпрацював з соціал-демократами, надаючи їм, по можливості, моральну і матеріальну підтримку. З іншого – соціал-демократи самі активно шукали контактів з видатним істориком, намагаючись використати його авторитет для популяризації української справи серед українських політиків.

Ще в 90-х роках XIX ст. М. Грушевський знайомиться з першими галицькими соціалістами. У Львові М. Грушевський спілкувався з Юліаном Бачинським – автором знаменитої “Ukraina itedenta”, Левом Ганкевичем – найвпливовішим тоді галицьким соціал-демократам, Вячеславом Будзиновським – визначним літератором і провідним діячем радикальної партії. На початку минулого століття він досить тісно співпрацює з визначним соціологом В. Старосольським, а відомий публіцист М. Лозинський був для нього найближчим за поглядами і однією з довірених осіб.

З соціал-демократами Великої України М. Грушевського еднав найповажніший всеукраїнський періодичний орган – “Літературно-науковий вістник”. Пропозиції публікацій у ньому – основна тема листів Миколи Порша і Володимира Винниченка. Перший, завдяки підтримці головного редактора, став відомим як економіст і статистик, другий – як белетрист.

Симон Петлюра познайомився з М. Грушевським особисто у часи становлення нової редакції газети “Рада”, коли М. Грушевський, за узгодженням з Є. Чикаленком, з кінця 1906 р. став фактично головним редактором, або точніше шеф-редактором єдиного наддніпрянського україномовного щоденного часопису. У щоденнику історика є запис про відвідини його Є. Чика-

ленком, М. Павловським і С. Петлюрою – основним меценатом, головним редактором і секретарем редакції газети “Рада” – у грудні 1906 р., січні й лютому 1907 р.¹ С. Петлюру як журналіста М. Грушевський, схоже, шанував. Зі створенням редакції газети “Рада”, до якої львівський професор у перші два роки був дуже близький і навіть визначав її кадрову політику, Михайло Сергійович погодився на секретарство С. Петлюри у газеті. Щоправда, це секретарство тривало недовго.

З початком першої російської революції Львів перетворюється на центр наддніпрянської еміграції з українських лівих радикальних партій. І напередодні революційних подій 1905–1907 рр., і особливо після 1905 р., у Галичині перебувала більшість чільних представників есдеків – Д. Антонович, Є. і К. Голіцинські, В. Винниченко, С. Петлюра, П. Понятенко, В. Дорошенко, А. Жук, В. Козловський, есери Ю. Сірий (Тищенко), М. Залізник. Майже з усіма цими діячами М. Грушевський зустрічався і брав участь у їхній подальшій долі. Багатьох із них М. Грушевський працевлаштував у керованих ним структурах НТШ, зокрема В. Дорошенка, В. Козловського, Ю. Сірого й М. Залізняка. Для В. Дорошенка й Ю. Сірого нова праця в бібліотеці НТШ й київській конторі ЛНВ кардинально вплинула на подальше життя. Фактично з цього моменту вони змінили своє професійне революціонерство на фах бібліографів і книговидавців.

Микола Залізник разом з галицьким есдеком Михайлом Лозинським були провідними публіцистами ЛНВ у міжреволюційний період. Перший на сторінках журналу досить активно займався популяризацією новітніх здобутків суспільно-політичної й наукової думки щодо раціональної побудови національних держав, пропагував федералістичні типи держав, які існували в Європі й Америці (Німеччина, Швейцарія, США). М. Залізник, за узгодженістю з М. Грушевським, здійснив переклад гостро актуальної книжки барона Б. Нольде про Переяславську раду 1654 р., в якій автор доводив договірний характер відносин між Московією та Україною².

М. Грушевський навіть спонукав М. Залізняка бути істориком. Підключав його до роботи за програмою діяльності львівської Археографічної комісії. Микола Кіндратович тяжів до концептуальної історії. Не випадково він одним з перших із захопленням відгукнувся рецензією на книжку В. Липинського “Z dziejów Ukrainy”. Проте в ньому перемиг усе ж таки політик, та ще й політик авантюристичного стибу, через що М. Грушевський з поворотом у 1914 р. до Росії мав досить значні проблеми. Як діяч СВУ, М. Залізник планував нереалістичний план висадки десанта на Кубані для того, щоб підняти там протиросійське повстання. Коли М. Грушевського заарештували, найбільше питань викликали саме взаємини історика з М. Залізником. Винісши негативний досвід зі свого спілкування з Миколою

¹ Центральний державний історичний архів України у Києві (далі – ЦДАК). – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 926. – Арк. 1зв., 5зв.; Спр. 25. – Арк. 142.

² Нольде Б. Автономія України з історичного погляду / Передм. і перекл. М. Залізняка. – Львів, 1912. – 53 с.

Кіндратовичем, професор ще на початку 20-х років попереджав К. Студинського бути обережним у контактах зі схильним до авантюр М. Залізником.

Якщо загалом оцінити коло спілкувань М. Грушевського на початку ХХ ст. перед Першою світовою війною, не виглядає такою вже несподіваною схильність маститого вченого й лідера українців до молодих радикалів, а не статечних представників партії соціалістів-федералістів. Історик намагався вловити настрої молоді, які були на часі для політичного вирішення національно-визвольної боротьби. Одним з таких нагальних питань було питання здобуття Україною самостійності.

Його радикальними речниками виступили колишні рупісти, члени УСДРП А. Жук, В. Дорошенко, В. Степанківський. Поміркованими самостійниками (поки що автономістами-федералістами) були М. Порш, Д. Антонович, С. Петлюра, В. Садовський і Л. Юркевич. Позиція останніх ніби мала б бути близькою й М. Грушевському, який федералістичне гасло вважав за актуальне до прийняття у листопаді 1917 р. III Універсалу Центральної Ради. Проте саме есдеками-самостійниками М. Грушевський одним з перших непартійних осіб був поставлений до відома про утворення групи “Вільна Україна”, що стало метою пропаганди ідей незалежності України.

Андрій Жук, який працював у львівському кооперативному союзі, одночасно був промотором цієї ідеї. Спочатку він у 1909–1910 рр. виступив ініціатором внутріпартійної дискусії на сторінках редагованого ним есдеківського журналу “Праця”. А коли його вивели з членів ЦК УСДРП і фактично залишили поза межами самої партії, А. Жук звернувся до В. Липинського й у березні 1911 р. організував проведення у Львові наради симпатиків-самостійників, на якій були присутні, крім А. Жука й В. Липинського, ще В. Степанківський, В. Кушнір, Л. Юркевич. На ній було засвідчено бажання заснувати друкований орган “Вільна Україна” для пропаганди ідей самостійництва в Україні та Європі. Після цього А. Жук повідомив про це Михайла Грушевського. Той поставився скептично, не бачучи відповідної для цього міжнародної кон’юнктури³. Прообраз СВУ тоді так і не постав.

До питання про діяльність СВУ та участь у ньому М. Грушевського повернулися з початком світової війни. Колишні есдеки – кістяк СВУ – В. Дорошенко, М. Меленевський й О. Скоропис-Йолтуховський сподівалися схилити М. Грушевського до співробітництва й мати в його особі авторитетного голову організації. А. Жук, пам’ятаючи про свої бесіди трирічної давнини з істориком, вже не мав сентиментів і не сподівався переконати М. Грушевського залишатися у Відні й очолити СВУ. Через тридцять років міркування професора аналізував А. Жук у спеціальній статті, писаній для новопосталого журналу “Сучасність”⁴.

³ Жук А. Як дійшло до заснування СВУ // Молода нація. – 2002. – № 3 (24). – С. 137.

⁴ Його ж. Проф. М. Грушевський і Союз Визволення України в роках першої світової війни // Молода нація – 2002. – № 3 (24). – С. 111–134 (підготовка статті до друку й примітки І. Гирича).

Зрештою, серед близьких співробітників М. Грушевського по НТШ та інших друкованих органах і виданнях, що перебували під впливом історика, було троє соціал-демократів – провідних діячів СВУ. Це – рупивець, політичний емігрант, директор бібліотеки НТШ, визначний бібліограф та історик громадсько-політичного руху В. Дорошенко; львівську редакцію ЛНВ очолював майбутній секретар СВУ В. Козловський. До цього списку треба ще додати чільного есера М. Залізняка, який був у 1910-х рр. також посадовцем НТШ. Це вже само по собі спростовує шаблонне уявлення про нібито несприйняття М. Грушевським самостійництва як провідної ідеї української політики напередодні світової війни.

Готуючи добірку листів соціал-демократів до М. Грушевського, ми навмисно відмовилися від тих адресатів, які перебували “на службі” в історика. Тематично їхні листи більше стосуються діяльності Наукового Товариства ім. Шевченка і “Літературно-наукового вістника”. Тому листування Володимира Дорошенка, Всеволода Козловського й есера Миколи Залізняка, достатньо велике за обсягом, варто розглядати в контексті науково-організаційної діяльності М. Грушевського. Листування В. Винниченка, М. Порша й С. Петлюри стосується передусім видавничих питань. Перші два активно друкувалися в ЛНВ, третій, як головний редактор “Української життя” (1910–1914), запрошував до співробітництва у своєму журналі М. Грушевського. Листи С. Петлюри вже друкувалися у журналі “Український історик”⁵. Натомість Ю. Бачинський, М. Русов, В. Степанківський та О. Скоропис-Йолтуховський мали лише побіжний інтерес до М. Грушевського. У взаєминах з останнім усіх їх об’єднують дві основні теми: 1) популяризація української справи серед європейської громадськості; 2) співпраця з виданнями М. Грушевського з метою додаткових заробітків.

Два листа Ю. Бачинського до М. Грушевського стосуються університетських студій першого у Німеччині і популяризації української справи через надсилання книжок про Україну до наукових бібліотек Європи. М. Грушевський, як ніхто інший, з цим був абсолютно солідарний. Професор налагодив не лише бібліотечний обмін з закордонними науковими центрами, але й безкоштовне відправлення основної книжкової продукції НТШ до найпрестижніших бібліотек Великої Британії, Франції, Німеччини, Австро-Угорщини, країн Скандинавії, Італії, слов’янських країн. Судячи з усього, і те прохання Ю. Бачинського з приводу книжок для Берліна було задовільнене. Другий лист зберігся не повністю: схоже, частина тексту була знищена або самим істориком, або членами його родини. У цьому фрагменті заторкувалися проблеми українського самостійництва, які могли бути небезпечними у кінці 20 – початку 30-х років ХХ ст., коли Ю. Бачинський, як і М. Грушевський у 1924 р., повернувся у підрадянську Україну.

Михайла Русова М. Грушевський мав знати особисто. Він спілкувався з його батьками, відомими громадськими діячами Олександром і Софією

---

⁵ Листи Симона Петлюри до М. Грушевського [/ Підгот. О. Музичук] // Український історик. – 1991/1992. – Ч. 3–4 (110–111), 1–4 (112–115). – С. 438–448.

Русовими. Крім того, М. Русов у часи першої російської революції і перед нею сам наїжджав у Галичину і там міг запізнатися з вченим. Два його листи, щоправда, стосуються часу загострення хвороби мозку. Йому залишалося жити зовсім небагато – у 1909 р. його не стало. За спогадами А. Жука, соратника Михайла Олександровича по РУПу, М. Русов був чільним діячем партії⁶. Його він ставить поруч з Д. Антоновичем власне серед членів-засновників РУП. Проте із загостренням хвороби М. Русов відходить від політичної праці й зосереджується на освіті. Та стан здоров'я вже не дозволив йому і в цій ділянці проявити себе таким самим активістом, як у царині політичної боротьби.

Судячи з другого листа М. Русова, М. Грушевський відгукнувся на прохання і надіслав потрібні для написання університетської праці книжки.

Володимир Степанківський у 1905–1911 рр. поділяв позицію А. Жука щодо перебудови ідеологічних засад УСДРП і був активним діячем партійної дискусії. Він перейшов на праві позиції, виступив за примат національного визволення над соціальним. В. Степанківський разом з В. Кушніром і М. Залізняка намагався започаткувати молодоукраїнський рух, причому готовий був, на відміну від А. Жука і В. Липинського, спиратися на чужу силу. Через це він шукав виходи на розвідки зацікавлених країн, передусім Англії.

Переговори з М. Грушевським про переклад англійською мовою “Очерков истории украинского народа” або “Ілюстрованої історії України” були одним з пунктів програми знайти в Великій Британії могутніх покровителів, зацікавлених у здобутті Україною незалежності. Михайло Сергійович не менше був зацікавлений у поширенні в Європі відомостей про Україну, її національний рух. Історик уже мав німецькомовний переклад першого тому “Історії України-Руси” і був не проти того, аби його популярний нарис історії з'явився англійською мовою. Схоже на те, що М. Грушевського з В. Степанківським звів А. Жук. З останнім В. Степанківський був відвертішим і домовлявся навіть про подорож до Львова англійського журналіста, якому треба було показати український галицький рух і політичні домагання в максимально доступній образній формі. Твори М. Грушевського А. Жук сам вважав за найпридатніші для популяризації української справи у світі. Не випадково з ініціативи СВУ у 1915–1917 рр. А. Жук і його товариші видали більше десятка книжок М. Грушевського німецькою, французькою, англійською, італійською, турецькою й болгарською мовами.

Умови англійського видавця Фішера-Унвіна у 1909–1911 рр. виявилися невідповідними для історика. Переклад необхідно було здійснювати власним коштом та ще й доплачувати 600 крб. на друк книжки. В. Степанківський зробив правильне спостереження: якщо за 4–5 років перед війною в Англії про Україну майже ніхто не чув, то за рік-два перед війною умови друку

---

⁶ Див.: *Гирич І.* “Федераліст” очима “самостійника” (до історії написання статті А. Жука “М. Грушевський та СВУ”) // Молода нація. – 2002. – № 3 (24). – С. 83–110.

англійського видавництва свідчили про певні зрушення в британському істеблшменті. З початком війни справу Степанківського з видання книжки М. Грушевського англійською мовою здійснив Д. Рафалович⁷.

До прізвища О. Скоропис-Йолтуховського М. Грушевський, ймовірно, мав неабиякий сентимент, оскільки предки Скорописа належали до барської околичної шляхти. Саме це прізвище молодий Михайло Сергійович наводив як зразок у своїй відомій статті у “Київській старині”⁸. Основна теза однієї з перших його наукових публікацій – це те, що, не дивлячись на полонізацію, шляхта була близькою до народної маси, і радше відносилася до української національної стихії, ніж до польської. Своєю революційною діяльністю О. Скоропис-Йолтуховський ніби стверджував у ХХ ст. висновки історика.

1905 р. у “Літературно-науковому вістнику” друкується повість О. Скоропис-Йолтуховського “На переломі”⁹. Проте тривке листування з М. Грушевським зав’язується лише через п’ять років, коли один з лідерів РСДРПівської “Спілки” розчаровується в ідеї співпраці з російськими еседеками на правах підпорядкування. Під впливом тривалої еміграції в Німеччині, Франції, Великій Британії, Італії О. Скоропис-Йолтуховський все більше дрейфує в ідейному смислі до еседеків-самостійників.

Навчання в мюнхенській академії мистецтв потребувало коштів, і у другій половині 1910 р. О. Скоропис-Йолтуховський звертається до львівського професора за підробітками. М. Грушевський доручає студентові-митцю відповідальну справу – переклад на російську мову томів “Історії України-Руси”. О. Скоропис-Йолтуховський займався цим з перервами протягом усіх трьох передвоєнних років. За цей час вийшла друком книга М. Грушевського “Киевская Русь” (1911 р.), що була, власне, перекладом одного з трьох перших томів ІУР. У 1912 р. з’явилися два томи “Истории украинского казачества”, що відповідали сьомому і восьмому томам ІУР. Робота над перекладом йшла паралельно з підготовкою до друку українських видань. Тому О. Скоропис-Йолтуховському висилалися окремі аркуші української верстки, за якою він уже здійснював переклад.

Схоже, О. Скоропис-Йолтуховський встиг перекласти більше, ніж було видано М. Грушевським. У листі від 20 квітня 1913 р. він згадує про закінчення перекладу другого тому ІУР і просить вислати третій том до Мюнхена. Закінчив перекладати О. Скоропис-Йолтуховський у вересні 1913 р.

---

⁷ The Historical Evolution of the Ukrainian Problem / Transl. by G. Raffalovich. – London, 1915 – 58, I un/n. p. – (English ed. published for S. V. U.).

⁸ *Грушевський М.* Барская околичная шляхта до к. XVIII в.: Этногр. очерк // Киевская старина. – 1892. – Т. XXXVI. – С. 260–277. Перевидано українською мовою: *Грушевський М.* Твори. – Львів, 2003. – Т. 5: Історичні студії та розвідки (1888–1896). – С. 323–335.

⁹ *Скоропис-Йолтуховський О.* На переломі // Літературно-науковий вістник. – 1905. – Т. 29. – Ч. II. – С. 203–210; Т. 30. – Ч. II. – С. 20–28, 113–131, 193–217; Т. 31. – Ч. II. – С. 32–52, 112–122, 235–244; Т. 32. – Ч. II. – С. 22–30.

Нижче ми публікуємо усі листи Ю. Бачинського, М. Русова, В. Степанківського й О. Скоропис-Йолтуховського до М. Грушевського, що зберігаються у ф. 1235 ЦДІАК України. Добірка нараховує 43 листи, з них 2 належать М. Русову (датовані 1905 р.), 3 – Ю. Бачинському (1901, б/д, 1921 р.), 12 – В. Степанківському (3 за 1908 р., по 4 за 1909 і 1911 рр., 1 за 1912 р.) і 26 (в тому числі 3 листи і 23 поштові картки) – О. Скоропис-Йолтуховському (7 відносяться до 1910 р., 5 – до 1911 р. і 14 – до 1913 р.).

Готуючи листи до друку, ми взяли до уваги напрацювання відомого українського археографа й архівіста Галини Сварник¹⁰ і намагались максимально зберегти особливості авторської мови і правопису. Збережено варіанти різного написання окремих слів і прізвищ, а також вживання великої літери у назвах націй, звертанні до М. Грушевського (Пане Професоре, пане Професоре). Правопис загальноживаних прислівників, за винятком двох словосполучень (*що до і в осені*), приведено до сучасних норм (*на певно* – напевно, *на верх* – наверх, *що найменче* – щонайменче, *не приємно* – неприємно, *що місяця* – щомісяця, *по вік* – повік, *за-для* – задля, *де-які* – деякі, *як-би* і *як би* – якби, *тоб-то* – тобто, *ані трошки* – анітрошки, *як що* – якщо, *на прикінці* – наприкінці, *в залежності* – в залежності, *де що* – дещо, *з гори* – згори, *о скільки* – оскільки, *по-трохи* – потрохи тощо). Частка *ся* з дієсловами пишеться разом, частка *б* (*би*) з дієсловами, прислівниками і займенниками – окремо або разом відповідно до сучасних правил, наприклад: *придивлять ся* – придивляться, *булоб* – було б, *можнаби* – можна би, *що б* – щоб, але: *взялиб ся* – взяли б ся. Так само за сучасними правилами передається написання часток *ж* і *й* (*бож* – бо ж, *тай* – та й); *ї* в позиції *і* замінено на *і* (*література* – література).

Назви згадуваних у листах періодичних видань, історичних праць, товариств взято в лапки. Усі текстові скорочення, за винятком загальноприйнятих, розкриваються у квадратних дужках. Збережено авторські підкреслення у текстах листів і у адресах. Пунктуація мінімально наближена до сучасної.

ДОКУМЕНТИ

Листи Юліана Бачинського

Юліан Бачинський (1870 – після 1934) – український громадський діяч, публіцист; член Української радикальної партії, а з 1899 р. – Української соціал-демократичної партії. 1895 р. опублікував працю “Ukraina irredenta”, де обґрунтував необхідність політичної самостійності України. 1918 р. – член Української Національної Ради ЗУНР–ЗО УНР, з 1919 р. – представник УНР в Вашингтоні. У 20-х роках повернувся в УСРР, працював в редакції “Української Радянської Енциклопедії”. 1934 р. заарештований і засланий. Подальша доля невідома.

¹⁰ Листи Михайла Грушевського до Кирила Студинського (1894–1932 рр.) / Упор., археогр. передм. Г. Сварник. – Львів; Нью-Йорк, 1998. – С. XVI.

Високоповажаний і дорогий Пане Професоре!

Удаюсь до Вас с прозьбою – не в моїй особистій справі, а в справі російської Читальні ім. Салтикова в Шарльотенбургу к[оло] Берліна. Удаюсь до Вас с прозьбою, як до редактора “Літературно-наукового Вістника”, щоби Ви були ласкаві зарадити, щоби шарльотенбурській Читальні ім. Салтикова висилано, почавши від 1-го Січня 1901, безплатно “Літ[ературно]-Наук[овий] Вістник”. Прошу Вас о се зі взгляду на споре число “Южан” з Росії, котрі до Читальні ім. Салтикова належать і котрі (принаймій не мала часть з них) раді би познакомитися блисше з українським рухом так в Росії, як і в Австрії. Думаю, що редакция, а взглядно “Наукове Тов[ариство] ім. Шевченка” на безплатній висилці много не стратить, а користь з сего для української справи може бути немала.

Прошу Вас також, Пане Професоре, як Голови Надзираючої Ради “Видавничої Спілки”, щоб Ви предложили на найблизшій засіданню сеї Ради від мене, або таки впрост від себе, прозьбу, щоби тій російській Читальні вислано також і усі оригінальні (не перекладні) українські твори, які видала “Видавнича Спілка” своїм накладом.

Друге: Прошу Вас, щоб Ви на засіданню Виділу “Н[аукового] Тов[ариства] ім. Шевченка” поставили внесене, щоби “Тов[ариство] ім. Шевч[енка]” рішило висилати, почавши від 1901 р., усі свої виданя (отже “Записки”, “Літ[ературно]-наук[овий] вістник” і т. д.) публичній “Королівській Бібліотеці” в Берліні. Я уважаю, що се конечне. “Библ[іотека] Корол[івська]” в Берліні – се одна з найбогатших публичних бібліотек в свѣті, і користають з неї усі, що лиш хоть трохи мають що спільного з наукою і літературою. А на великий встид української нації, ні одна народність, хоч би і яка мала і слаба, не є так нужденно заступлена в тій Бібліотеці, як власне українська. Впрост сьмішно вже, що уся українська література заступлена тут трема книжками: “Кобзарем” Шевченка (праске видане), “Енеїдою” Котляревського і еще якоюсь там книжкою, котрої на разі напевно не можу собі нагадати. З журналів і часописей, розумієся, нема нічо. “Українська нація” заступлена ту ще гірше як литовська!! – не згадуючи вже про славянські народности, з котрих кожда, навіть найменша, займає цілі полиці... Прошу ж про те Вас, Пане Професоре, поведіт справу так, щоби Виділ “Н[аукового] тов[ариства] ім. Шевченка” згодився на се внесене. Нехай Виділ не боїться, що, мовляв, запакують десь там книжки в полицях – і ніхто про них не буде нічо знати. Такі журнали, як “Літ[ературно]-наук[овий] В[істник]” або “Записки” не ховають ту перед свѣтом, і не запаковують їх десь там високо в полицях, а викладають їх наверх в Читальні, щоби кождий міг їх свобідно, не звязаний ніякими формальностями, брати і читати, з тим одним лише застереженем, щоби перед відходом поклав їх назад на визначене місце.

Дальше: Прошу Вас еще, Пане Професоре, щоб Ви поставили на засіданню Надзираючої Ради “Видавн[ичої] Спілки” внесене, щоби надзираюча

Рада (а може се належить до Дирекції) рішила висилати також безплатно усі оригінальні твори українсь[с]кі, які вийшли і будуть виходити накладом “Видавн[ичої] Спілки”, німецькому критикови славянських літератур Georg-ови Adam-ови. Georg Adam Вам звісний – про него вже кілька разів була згадка в “Літер[атурно]-наук[овому] Віснику” (“Літ[ературно]-наук[овий] Вісник” він вже дістав даром) – і він дуже був би вдячний Вам і Спілці, если б міг діставати видання українських творів спілки. Звертаю увагу Вашу, що G. Adam власне як спеціальність свою хоче обібрати українську і болгарську літературу і про них вже нераз писав. Навіть в передпосьліднім чисьлі (4-тім з 26 Січня с. р.) “Magazin für Literatur” поміщена його статя: “Ein Jahrhundert Kleinrussischer Literatur”. Зробіть же ж, Пане Професоре, так, щоб Надзираюча Рада се внесене приняла. Додаю ту ще, що G. Adam-ови надсилають свої видання і другі фірми і редакції других славянських народностей. Тож нехай се нікого не здивує, що я ставлю таку пропозицію Видавничій Спілці українській.

Се було б одно.

Тепер друга справа.

О скільки мені звісно, “Наук[ове] тов[ариство] ім. Шевченка” розпоряджає стипендийним фондом на студії за границею для слухачів медицини, що колись мали би заняти медичні катедри на українськ[ом] універзитеті у Львові. Пане Професоре! Я уважаю, що то все натепер не має сенсу. Видавати гроші на медичні студії для будучих професорів в будучім універзитеті українськ[ом], а взглядно для будучих медичних катедр з українською викладовою мовою при теперішнім львівськ[им] універзитеті – видавати гроші на се тепер – се, щонайменче, неекономічно (тим більше, що відповідних кандидатів і тепер вже можна би знайти – коби лише були катедри!) – а еше більш неекономічно, коли ті гроші можна би ужити з далеко ліпшим і певнішим успіхом на річи, що тепер суть о много актуальнійші і важнійші.

Тож я, Пане Професоре, пропоную таке: нехай Виділ “Н[аукового] тов[ариства] ім. Шевченка” постараєся у людей, в імени котрих орудує він тим стипендийним фондом, щоби ті люди змінили ціль того фонду, і замість призначувати їх для кандидатів на будучі медичні катедри з українською викладовою мовою у Львові, призначили їх на стипендії для українських студентів з Росії на студії українського руху і життя в Галичині. Пане Професоре! Чи се не було би користнійше і успішнійше для української ідеї і справи – особливо ж в Росії! Чи ж се не актуальнійше!? Се вже не мож того довше терпіти – тої індоленції і безрадности української громади в Росії і неумілости єї в пропаганді української ідеї на російській Україні. Але і не мож сему інакше зарадити – ту не поможути ніякі письма, і листи, і часописи – як лише, що поставиться тих людей в можністи побачити на власні живі очі, як та ідея жие, росте, кріпшає там за кордоном в Галичині, як не придивляться вони на власні очі усій тій організаційній, пропагандистичній і агітаційній роботі, яку заводить тепер українська молодіж в Галичині і не переконаються наглядно в силі тої ідеї. Вони б і зрозуміли тоді

ліпше сю ідею, упевнили б ся в ній кріпше – і одушевили б ся нею, – а вернувши в Росію, дійсно обновлені! – з далеко більшою силою і певністю, як то було дотепер, взяли б ся до роботи, – і не так скоро знеохотили би ся в ній – бо – зрозуміли б її ліпше, ліпше би її поняли. Просто – жаль і гірко дивитися, як та маса “Южан”, от хоч би і ті, що приїжджають ту до Берліна, що так одушевляються усім, що живе і гарне – так марно пропадають для України – пропадають, бо нічо доброго про неї не знають, – а що знають, то саме найгірше... то, що їм, їм і всій Україні, дають власне самі “Українці”! І чи ж не можна сего зробити, чи ж се не конечно! – щоб тих “Южан” заінтересувати галицким рухом, притягнути їх до Галичини і показати їм, що українська ідея не така то вже мертва і безвиглядна, і не конче то під назвою “українця” критися має усе, що найреакційніше і найтуманніше, і що і український рух може бути силою обновлюючою – силою, що не конче вже мусить лише скріпляти окови Росії, але протівно – може і розривати ті окови...

І от чому я, Пане Професоре, пропоную, щоб ті стипендійні фонди, що мають служити для дальших медичних студій заграницею для будучих кандидатів на медичні катедри з українською викладовою мовою у Львові, призначити для українських студентів з Росії, для студій над українським життям і рухом в Галичині. Як Ви на се задивлюєтеся, Пане Професоре?

А тепер ще моя справа. Если хочете діставати до “Літ[ературно]-наук[ового] Вістника” новини з літературного і артистичного життя в Берліні, рецензії важніших новин театральних творів і від часу до часу обширніші розвідки про новішу літературу і штуку в Німеччині, – то виставте мені від редакції “Л[ітературно]-н[аукового] Вістника” легітимацію на співробітника і кореспондента “Літер[атурно]-наук[ового] Вістника” – щоб я на підставі сеї легітимації міг одержати (сподіюся, що се мені удасться) вільний вступ до театрів, на вистави штук красних і на музичні концерти. Думаю, що такі новини і рецензії входять в програму “Літ[ературно]-наук[ового] Вістника”. Форма легітимації може бути така, в якій звичайно виставляють легітимації часописи своїм кореспондентам: посвідчене, що Х. У. є співробітником і кореспондентом такої-то часописи (в тім случаю літ[ературно]-наук[ового] місячника “Літ[ературно]-наук[овий] Вістник” “Lit[eraturische] Wissensch[aft] Bote”, – і редакция поручає³ ...ківській Читальні також, а то тому, щоби заткати уста “опозиції”, що з страху перед “сепаратизмом” протівна спровадженю українських книжок – а той страх і нехить покриває “надто великим коштом транспорту, котрих не може брати на себе Читальня...”

Відпишіть мені, Пане Професоре, що Ви про всі ті справи, про котрі я Вам ту пишу, думаете? Поспішіть ся з відповідію – бо хочу ще писати в тій самій справі (книжок) до решти галицких авторів – а здержуюся з листами

---

* Цього листа було написано на трьох аркушах паперу розміром 22x18 см, зігнутих навпіл. Половинку третього аркуша відірвано, тобто бракує двох сторінок листа.

аж до Вашої відповіді. Та справа і так вже надто протягнулася – що завдячити маю в головній мірі крутанині і нехоти “опозиції” в Салтиківській Читальні, – та довше вже відтягати не хочу, – мене вже все те надто іритує і я хочу вже раз з тим покінчити.

Прошу передати поклін Пані Добродійці і Стефці і подякувати за картку, котру я недавно від Них дістав. Впрочім, я ще Ім сам впрост від себе подякую. Чому та мала Люська не напише що до мене? Уцілуйте її від мене, Пане Професоре.

Щиро Вас поздоровляю

Ю. Бачинський.

Єще одно: С кінцем Листопада вислав я на руки Гнатюка до “Літ[ературно]-наук[ового] Вістн[ика]” переклад двох новель болгарского новеліста Петка Тодорова. Я просив Гнатюка, щоби він відписав мені, чи ті новелі будуть друковані в “Віснику”, чи ні, – та до сего часу не дістав ніякої відповіді. Що сталося с тими новелями? Ті новелі – нічо надзвичайного. Жалую, що не міг сам вибрати – по болгарски не розумію, а Тодоров поручив мені якрас ті дві новелі – перевів їх на російське і я доперва з російського перекладав на українське. Тому і переклад може недобрий. Але що ж зробити? Він хотів, щоби се післати до “Вістника” і я післав – в відплату за його переклади українських новель, які він ладить для болгарских журналів.

Ю. Бачинський.

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 337. – Арк. 1–5зв.

№ 2

[Б. д.]

Високоповажаний Пане Професоре!

Не возміти мені за зле, що берусь писати до Вас лист в справі, що видастися Вам може дивною. Мені самому дуже неприємно, що с такою справою до Вас удаюся, – але роблю се с конечности.

Старався я у кількох людей о гроші – щоб міг був виїхати з Берліна і пуститись дальше в дорогу. З мого стараня вийшло таке, що я помимо повного запевнення, що дістану гроші – опинився на леді. І ніяк мені з місця рушитиси – а оставатись довше в Берліні се знова не має вже рації. І в тій отже критичній хвилі рішився я таки остаточоно удатись еще до Вас, Пане Професоре. Не розходиться ту о велику суму. Гроші, що потребую – се лише 50 зл. – на сплаченя довгу, котрого мусів був затягнути – бо без него був бим по просто ту згинув. Тепер виїхати з Берліна, не сплативши того довгу – неможливо, се ж би було з моєї сторони ошущством. Від батька знова – понад звичайну суму, котру від него щомісяця дістаю – не дістав нічо більше. І так найшовся я в положеню незвичайно прикрім. До того ж хату я вимовив – і на 1-ого с. м. повинен був її опустити – та не отримавши

обіцяної позички – мусів її знова задержати на дни – за кожний день мушу осібно, а через те знова і доросше, платити.

Я удаюсь, отже, тепер вже до Вас, Пане Професоре, с прозьбою, щоб Ви були ласкаві прислати мені тих 50 зл., котрі я конечно потребую. Удаюсь до Вас з сею прозьбою, хоч мені як се неприємно – бо ж на якій підставі я с такими справами можу до Вас удаватися? – та, спонукує мене до сего конечність. Гроші віддам за рік, скоро приїду до Львова.

Здоровлю Вас щиро –

Пані Добродійці ниський уклін

Ю. Бачинський.

Адреса моя: J. В. – Berlin 24

Auguststr[asse] 66 IV Fr.

Bei A. Göhring

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 337. – Арк. 6–7.

№ 3

До Високоповажаного Пана Президента
Михайла Грушевського!

Отсим маю честь повідомити Вас, Пане Президенте, що в 1920 навесну вислав я для Соціольогічного українського Інститу[ту] на адресу п. Ол. Коваленка \$500.00 до Вашої, Пане Президенте, розпорядимости.

У Відни 27 Листопада 1921

Юліян Бачинський.

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 337. – Арк. 8.

Листи Михайла Русова

Михайло Русов (1876–1909) – український політичний діяч, син Олександра і Софії Русових, драгоманівець і прихильник еволюційного соціалізму. Активний діяч української студентської громади в Харкові (1897–1900), ініціатор і один із засновників РУП, діяч УСДРП; співробітник закордонних журналів РУП “Гасло” і “Селянин”. Статті на політичні теми, з етнографії, географії та археології.

№ 1

Montpellier
Avenue des Arceaux 61
France
17 Août [1905]

Шановний пане професору!

Вибачайте мене, що я Вас турбую моїми справами, але діло стоїть так, що я мушу до Вас звернутися, аби Ви мені допомогли, за віщо я повік Вам

дякуватиму. Я, як Ви знаєте, студію[ю] географію та історію на університеті у Липську*. У професора Partscha, якій читає у нас географію замість покійного професора Ратцеля, я пишу мою докторську працю про “Die ländliche Ansiedelungen des ruthenischen Volkes, ihre Typen und die Entwicklung”. Ця праця у мене вже закінчена, але професор Partsch знайшов, що у мене в вступнім слові незрозуміло та неясково уявлено той період Ausbreitung der Ruthenen, якій почався у початку і середині середніх віків і професор просив мене доповнити цей видділ й постаратися точно прослідити по джерелам та літературі цей період і в’яснити момент появи українсько-руського народу як такого. Я мав за джерела Вашу книгу “Історія Украї[ни]-Руси” т. I, Єфіменко 2 тома “Южная Россія”, “Переяславская земля” Лаз[аревського]**, і ще дуже цікавий труд одного німецько-російського академіка Stritter’a, якій у 1785 році видав 4 величезних томів по латині – історія усіх народів, що колись жили у сучасній південній Россії. Тут у Липську нічого другого не можна знайти по історії середніх віків в Україні і я звертаюся до Вас, поважаний професору, помогти мені у моєму тяжкому стані. Я не можу поїхати у Россію і не можу зібрати літературу, а мені дуже хочеться, аби німець получив гарну працю про Україну. Того-то я і осмілюся написати Вам цього листа. Будьте так ласкави, пришлите мені титули найголовніших джерел для пояснення розпространення українсько-руського народу і як можна пришлите вишедши вже тому “Історії України-Руси”. Я Вам буду дуже – дуже вдячен за Ваши вказівки і тоді виконую добре мою працю, яка буде мати інтерес для України. Дуже прошу не покинути мене, українця, бо без поміщи українських професорів та вчених мені не вдасть[с]я познайомити німців з нашим народом. Усі французьки та німецьки праці про Україну я перечитав, тільки не хватає мені українських та руських праць. Расходи на пересилку я беру на себе, тако-же і покупку деяких цікавих книжок. За усе я буду дуже вдячен Вам, пане професору, бо моє України “noblesse oblige” мене подати гарну працю про Україну. Адреса моя до половини Сеньгьября: Montpellier Avenue des Arceaux № 61. France, а потім у Leipzig Nürenbergstrasse № 54 I/r bei Fr. Naumüller. Я зараз верну усе з подякою великою, бо у Липську нема усіх книжок і тільки я один студіюю Україну.

Зостаюся готовий на послуги

Михайло Русов.

Р. С. Низькій поклон Вашій поважаній родині.

Р. С. Звертаючися до Вас, пане професоре, так же якож і до поважного професора Д. Багалія, я тільки на Вас двох й сподіваюсь і відказ мені буде мені рівен тому, що мені прійдеться змінити цю цікаву тему на яку-небудь инчу. Гадаючі що Ви, пане професоре, зрозумієте, чого я так хочу зробити

---

* На початку ХХ ст. існувала правописна норма назви німецького міста Лейпціга в слов’янському варіанті – Липськ.

** Очевидно, мало бути “В. Ляскоронського”.

мою працю для німецького професора якомога краще, Ви допоможете Вашому соплеменникові в цих важких для його справах, бо у Липську без помочи українських професорів та книжок дуже важко знайти потрібні джерела.

Ваш поважаючий
Михаїло Русовъ.

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 725. – Арк. 294–297зв.

№ 2

Липськ 10/X [19]05

Шановний пане професору,

вибачайте, що я тільки зараз дякую Вас щіро за 2 книжки, яки Ви мені надіслали, бо я був досі у роз'їздах по цілій Европі и моя сестра надіслала мені книги з Montpellier оце сьогондя. Я пришлю зараз книжки на імя бібліотеки Ім. Т. Шевченко і, як просрочу, то заплачу й штрафву. Я займався 3 тижня у Парижської *Bibliothèque Nationale*, от яке богатство матеріалів та джерел задля Росії та властиво задля історії України та південної Росії. Коли Вам цікаво, то я можу послати усі назви цих книжок. Шукав я пана Х. Вовка, бо він знає дуже добре усі книжки по Україні, яки є у Парижі, але він був тоді на Уграх та міряв там. Дуже жалко, що мені не можна пріїхати до нього та не підмогти міряти, як торік. Покірно прошу Вас, пане Професору, уклонитися п. Вовкові та попросити його мені написати, бо Ви майже бачите його. Я знаю, що тут – у Липську друкується Ваша “Історія України”, коли Вам треба що-небудь помогти чи у друку, чи у коректурах, то я можу усе зробити з радистью, бо ця книга зробить багато змін у німців про нашу історію. Кінчаючи листа, ще раз дякую дуже, щіро, що Ви, професор, допомогли мені у моєму тяжкому стані не могли самому поїхати на Україну та й там зібрати джерела.

Уклоняюся низенько Вашій поважаній родині и застаюсь завжди готовий до послуг

рукою власною
М. Русов.

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 725. – Арк. 298–299.

Листи В. Степанківського

Володимир Степанківський (1885–1957) – український громадський і політичний діяч, журналіст, родом зі Східного Поділля; член РУП і УСДРП (у 1904 р. член ЦК), з 1907 р. на еміграції в Швейцарії, Парижі (у 1909 – співзасновник Української Громади) й Лондоні; дописувач до “Ради”, “Діла” та органів УСДРП. З 1911 р. і, головним чином, під час Першої світової війни В. Степанківський розвинув жваву інформаційну діяльність щодо України, заснував у Лозанні Українське Бюро та видавав тижневик “L'Ukraine” (1915–1920) і неперіодично “The Ukraine”,

а в Берні (у співпраці з Д. Донцовим) “Korrespondenz der Nationalitäten Russlands” (1916–1917; також французькою і англійською мовами). 1918 р. перебував деякий час на Україні, але пізніше знову емігрував до Лозанни. У середині 1920-х рр. виїхав до США і відійшов від активної політики.

№ 1

Женева
11. I. [1]908

Шановні панове!

Знаючи, що “Видавнича Спілка”* видає твори не тільки оригінальні, але й перекладні, дозволяю собі обернутися до Вас з пропонуванням своїх послуг, яко перекладчика. Знаю мови німецьку, російську та польську.

На разі “Спілка” пр[и]йняла б мої пропонування, – прохав би повідомити про умови.

Остаюсь з поваженням

В. Степанківський

Адреса:

Suisse. Genève.

Chemin des Pavillons

à M-r W. Stepankowski

ЦДІАК України. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 771. – Арк. 59, 60.

№ 2

[1908]**

Високошановний п[ане] Професоре!

Листа Вашого одержав і спішу повідомити, що на пропозицію Вашу з охотою пристану. Вважав би не зайвим додати, що тепер уже остільки володію англійською мовою, що міг би взяти для перекладу і таку річ, якої ще немає і по-російському. Між инчим, вийшла недавно нова річ, Сінклера (здається “Індустріальна Республіка” зветься); про книжку багато пишуть і говорять, то, як би схотіли, міг би перекласти.

Оригінал запропонованого Вами роману, хоч ще й не розпитував про його по книгарнях, сподіваюся все ж таки в Женеві дістати.

Ждучи остаточної від Вас відповіді, сподіваюся, що будете ласкаві написати також і про умови роботи.

З поваженням

В. Степанківський.

P. S. Винниченко з тиждень уже, як поїхав до Італії. Докладної адреси його поки що не маю.

ЦДІАК України. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 771. – Арк. 57–58.

* Михайло Грушевський був головою “Видавничої Спілки”, тому цей лист, адресований до колективного органу, потрапив до приватного архіву історика.

** Датовано за змістом листа.

Шановний п[ане] Професор!

Прошу, коли ласка, надіслати мені на рахунок “Беніти” 20 руб. авансу. Дуже зараз потрібую грошей і вже кілька разів звертався в цій справі до Контори “Вістника”, та не одержав досі ні грошей, ні відповіді.

Крім того маю ще одну справу. Знаючи, що “Вістникові” можуть бути потрібні переклади з європейських мов, особливо переклади новинок літератури, пропоную свої послуги яко перекладчика – з англійської, французької та німецької мов. Так само можу запропонувати надсилати з свого боку ширші огляди з англійського життя – так би сказати листи з Англії. За переклад щитатиму од 16- до 20 руб. за аркуш “Вістника”, а за дописування по 32 рублі за той самий аркуш – за менчу ціну мені робити не вигідно. Я почуваю, що мої умови, може, видадуться Вам остільки непридатними, що Ви не вагаючись одхилите пропозицію моїх послуг, але я прошу все ж таки взяти її на увагу, і коли б трапилась потреба, обернутися до мене.

Ще раз прохаю вислати мені 20 руб. і остаюсь з поважаннем

В. Степанківський.

Моя адреса:

M-r Boris Lebedeff

(Для В. С.)

20, Benbow R[oa]d

Hammersmith

London, W

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 771. – Арк. 61–64.

№ 4

2, Bolingbroke Road

W. Kensington Park

London, W

2го квітня [19]09 р.

Шановний Пане Професор!

Я веду переговори з одною тут видавничою фірмою відносно видання в англійській мові перекладу Ваших “Очерков из истории Укр[аинского] Нар[ода]”. Я не знаю, чи вийде що з моїх переговорів, але у всякім разі у мене є певна надія, бо мене підтримують деякі впливові особи. Дожидаючи більш-менш рішучої відповіді від видавців, я вважав потрібним і вчасним написати Вам і поспитати, чи Ви благословляєте на переклад і видання Вашої книжки в англійським перекладі. Фірма, з якою я веду переговори, належить до одної з добре відомих тут видавничих фірм (Fisher-Unwin) і видає цілу серію під заголовком “Story of the Nations” (Історія націй). Вже вийшло 60–70 томів, з-поміж яких один том присвячений історії Росії, один –

історії Польщі. Ваші “Очерки” своїм розміром і певною популярністю викладу якраз надаються до видання і були б чи не першою науковою книжкою про Україну на англійській мові. Про умови перекладу я ще не знаю абсолютно нічого, бо, як сказав вгорі, ще дуже непевні самі шанси видання.

Коли б, “вопреки стихіям”, видавців вдалося переконати про потрібність книжки про історію України на англійській мові і, що головне, в їхній серії, то переклад робитиму я; мої знайомі англійці – літературні люде – беруться виправити переклад і надати йому весь літературний блиск. Таким чином, за якість перекладу Ви могли б бути спокійні.

Тут в British Museum є вся російська література, так само, як і українська. Ваші “Очерки” є в обох виданнях, є Велика історія і її німецький переклад. Дуже може бути, що видавці попитають в мене відзивів про Вашу книжку в російській критиці. Одже: чи не могли б Ви ласкаво повідомити мене, де були критичні замітки на Вашу книжку. Так само, очевидно, буде дуже до речі спеціальна передмова і може деякі доповнення в останнім розділі, чи деінде. Але про це краще буде, я гадаю, поговорити тоді (і в тому разі), коли книжка буде взята до друку.

Бувши абсолютно відрізанім в цім році від української літератури, я не знаю, як в “Вісника” стоїть справа з перекладною белетристикою. Довожу до Вашої відомости, що маю порядне знайомство і маю під руками усю найновішу англійську, французьку та німецьку літературу. Якби “Вісник” хотів мати щось абсолютно нове, не перекладене ще на російське, я був би радий запропонувати свої послуги до перекладання, бо не тільки заскучав за службою на пользу отечества, але також мені шкода, що пропадає така добра нагода дати нашій літературі якісь нові, не затаскані переклади.

Сподіваючись відповіді від Вас
остаюсь з пошаною

В. Степанківський.

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 771. – Арк. 65–71.

№ 5

2, Bolingbroke Road
West Kensington Park
London, W
Квітня 19-го р. [19]09

Шановний Пане Професоре,

Запропонована Вами карточка до проф[есора] Морфіля*, який дійсно і досі в Оксф[орді], стала б мені велико у пригоді, і я був би дуже Вам

---

* Професор Оксфордського університету У. Р. Морфіль – відомий англійський славіст, був одним з перших закордонних вчених, які писали про Україну. М. Грушевський мав з Морфілем тривале листування. Відомо 7 листів Морфіля до львівського професора за 1903–1909 рр. (ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 647. – 11 арк.; Спр. 874. – Арк. 28–29).

вдячний, якби Ви схотіли прислати її мені якнайшвидше. Справа, здається, йде, але власне чого бракувало досі – це авторітетної людини, яка була б особисто знайома з книжкою. Сподіваюся, що Морфіль стане мені за цю людину. Я нічого ще не знаю про можливі умови роботи, але теж гадаю, що якби до англійського видання були зроблені які перерібки в книзі, то вони мали б бути заплачені автору яко оригінал. Я був би дуже вдячний за Вашу ласку, якби, присилаючи картку, Ви написали б кілька слів також, чи проєкуєте Ви в можливому англ[ійському] вид[анн]і робити які одміни чи додатки. Ваша відповідь в цій справі дала б мені певність у моїх розмовах з Морфілем, який може знову запитати за перерібки. Він – цей Морфіль – повинен мати велику вагу в видавництві, бо, крім згаданої Вами “Польщі”, воно видало також того самого Морфіля книжку – “Росія”.

Що до оповідання до “Вісника”, то повинен Вас повідомити, що зараз переглядаю нові англійські місячники і що в найнедальшому часі сподіваюся прислати яке-неб[удь] гарне оповідання.

25 р. за “Беніту” були для мене дуже приємною несподіванкою, і їх появи на лондонському горизонті виглядаю “сь распростертыми объятіями”.

З поваженням

В. Степанківський.

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 771. – Арк. 72–73.

№ 6

2, Bolingbroke Road
W. Kensington Pk
London, W
1го юня [19]09

Шановний Пане Професоре,

Діло з улаштуванням англійського видання Вашої книжки, здається, посувається вперед. Принаймній проф[есор] Морфіль дуже радо взявся допомогти справі, а він в видавництві, либонь, має певну вагу.

Про перерібки ще не дістав жадної відповіді – напишу Вам, як тільки дістану відповідні відомости.

Одночасно з цим листом посилаю в Редакцію “Вісника” переклад маленького англійського оповідання (сторінок на 10). Не знаю, чи сподобається воно Вам, хоча я його взяв з одного з найкращих тутешніх белетристичних журналів – “Strand-Magazine” (за май 1909 р.). Мушу сказати, що я, на жаль, будши дуже зайнятий, не міг цей раз присвятити шуканню відповідного матеріялу стільки часу, скільки ця справа, може, потребувала б, але я сподіваюся залагодити справу згодом, приславши Вам переклад з якого-небудь з сучасних англійських коріфеїв.

Остаюсь з поваженням

В. Степанківський.

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 771. – Арк. 74–76.

2, Bolingbroke Rd
W. Kensington Pk
London, W
8го Червня [19]09

Шановний Пане Професоре!

Справа зустрілася з несподіваною і дуже поважною перешкодою. Видавці, до яких звертався зпочатку я сам, а потім проф[есор] Морфіль, раптом уперлися і висловилися в тому смислі, що наперед, ніж дати таку чи инчу остаточну відповідь, їм повинна бути представлена солідна частина уже готового перекладу, або й вся рукопись. Я тільки-що одержав листа од Морфіля з цією звісткою, який, здається, і сам трохи збентежений нею, і ще не знаю, що розпочати. Шанси сильно упали, з цим треба погодитись, але я постараюсь зробити ще деякі заходи по других видавництвах.

Чи читали вже маленький переклад, що я послав до “Вісника”?

Остаюсь з поваженням

В. Степанківський.

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 771. – Арк. 77.

Львів,
6-го лютого [19]11

Шановний п[ане] Професоре.

Чи Вам непотрібні які переклади з англійської мови – до “Вісника” чи до Вид[авничої] Спілки? Мої обставини так склалися, що я на якийсь час з охотою засів би за перекладання і тому рішив звернутися до Вас.

Може хотіли б щось з нової белетристики – напр[иклад], щось з Wells’a, або G. Meredith, або Bern[ard] Shaw. Недавно вийшла Wells’a “History of Mr Polly” – ще, здається, нема по-російському. Нема також по-російському, здається, і Meredith’a, чи лиш деякі є, а тим часом він дуже популярний і у Франції, і в Німеччині. З наукових в мене є цікава річ з собою, що вийшла тому пів року, – під заголовком “Telepathic Hallucinations (The New View of Ghosts)” книжка була викликала страшенну силу статтів, розмов і дебатів в Англії і є науковим розслідуванням над питанням про духи, привиди і т[аке] инче страхітте. Автор її Frank Podmore, m. a., був головою відомого не тільки в Англії Society for Psychological Research.

Зрештою питання не стільки в моїх пропозиціях, скільки в Вашій потребі мати щось перекладеного з англ[ійської] мови, бо хіба мало такого є, чого у нас нема по-українському (напр[иклад], нема нічого з Оскара Уайльда)?

Питання про гонорар я лишив би цілком на Вашу ласку, але потребував би обов’язково аванса рублів 100, бо через потребу у авансі, я, власне, і хочу взятися за перекладання.

Моя адреса:
Вп. п. Лев Юркевич (для В. С.)
8, Кадецька вул.
Львів

З пошаною

В. Степанківський.

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 771. – Арк. 80–83.

№ 9

28/VI/ 1911

Шановний п[ане] Професоре.

Ниньки був в Академічному Домі, хотів перебалакати з Вами у справі обіцяної мною статті. Ви були на засіданні, і я не важився Вам перебивати.

Справа стоїть так: через коронацію, наради англійського парламенту на якийсь час перервалися, тому відложилось і остаточне роз'язанне конституційної кризи. Можна, розуміється, з великою досить певністю передвидіти напрям цього роз'язання, однак можливі, мабуть, і сюрпризи в роді несподівано великих компромісів, – тому я прийшов до думки, що краще відкласти статтю до наступного числа, – тим більше, що і матеріялів потрібних в тутешній бібліотеці майже не знайшлося.

Примірник “Історії України” дістав і складаю за нього подяку. За два тиждні, мабуть, поїду на коротенький час до Англії, – тому буду мати нагоду перебалакати з видавцями особисто. Одночасно зберу матеріял до статті у “Вістник”.

З поважаннем

В. Степанківський.

P. S. Якщо може маєте якісь потреби у Англії, буду радий Вам служити своїми послугами.

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 771. – Арк. 84–86.

№ 10

8. Denbigh Str[reet], London, S. W.
Sept. 3-d: 1911

Високошановний Пане Професор,

Вчора я мав розмову з одним з найбільших льондонських видавців, T. Fisher-Unwin'ом, в справі видання під його фірмою англійського перекладу Вашої “Ілюстрованої Історії України”. П[ан] Fisher-Unwin, якому я перед тим послав більш-менш вичерпуючий огляд нашого національного становища в данну хвилину, як також короткий нарис нашої історії, – дуже заінтересувався справою, однак сказав мені, що через майже цілковите незнайомство англійського суспільства з нашою національною справою він сумнівається, щоб книжка, по-англійському, була дохідним підприємством. Видавець навів мені паралель свого видання книжки в польській справі, яка (книжка) вже довгий час лежить дуже мало розкуплена.

П[ан] Fisher-Unwin пропонує, щоб ми (тобто українські контрагенти видання) зробили так, як поляки, тобто прийшли на поміч виданню не лише перекладом, але також матеріально, яку матеріальну поміч Fisher-Unwin обчислює приблизно на £50–£60 (500–600 pp.). Ми повинні були б також позичити йому кліші. Далі видавець пропонує поробити деякі додатки (напр[иклад], розширити розділ про Відроджене, додати карту розселення Українського народу).

П[ан] Fisher-Unwin прохав мене написати про це Вам, обіцяючи тим часом порадитись зі своїми колегами і дати мені більш дефінітивну відповідь.

Тим часом я роздобуваю тут різні рекомендації, які могли б скріпити нашу позицію у Fisher-Unwin'a, як також готую ще оден доклад на українські теми, який завтра висилаю видавцеві. Моя ціль в тому, щоб схилити видавця на видане книжки за цілковито його кошт. Коли нічого не вигорить з Fisher-Unwin'ом, буду пробувати инчих видавців, одначе вважаю, що було б дуже добре, якби книжку видав власне Unwin: його фірма має велике реноме в Англії і все, що виходить з її видання, одразу рецензується широко у всій англійській пресі.

Колишня рекомендація небіжчика Morfil'я, про яку я нагадав Fisher-Unwin'ові, теж зробила своє діло. Тут доводиться стикатись з абсолютним незнанем про нас, і це дуже утруднює справу.

Fisher-Unwin лишив у себе для перекладу примірник “Ілюстр[ованої] Історії України”, як також деякі англійські книжки, які я тут зібрав і в яких є згадки за Україну, українців, і референції на Ваші історичні праці.

Чекаю відповіді від Вас

і остаю з поважанем

В. Степанківський.

P. S. Обіцяну мною статю про парламентарну кризу пришлю на цих днях.

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 771. – Арк. 87–89.

№ 11

37 Sinclair Rd
W. Kensington
London, W.
8 вересня 1911

Вельмишановний п[ане] Професор,

Посилаю Вам при сім відповідь Т. Fisher-Unwin'a, видавця, з яким я говорив і переписувався в справі Вашої “Іл[юстрованої] Іст[орії] Укр[аїни]”.

Цю відповідь F.-Unwin'a треба вважати за його останнє слово, і я йому написав, що повідомлю його про остаточнє наше слово, коли дістану відповідь від Вас.

Боюся, що те саме, що Fisher-Unwin, нам скажуть всі инчі лондонські видавці. Тут нічого не знають за нас, і історія нашої нації видається чимсь мало не фантастичним. Тим більша, розуміється, була б вага евентуальної

появи Вашої книжки в англійським перекладі, та ще з-під такої фірми, як F.-Unwin, видання котрої забезпечені рецензіями у всій англійській пресі... Але знов і умови не легкі. Та, слово належиться Вам.

З глибоким поважаннем

В. Степанківський.

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 771. – Арк. 9.

[Лист Т. Фішера-Унвіна до В. Степанківського]

T. Fisher Unwin
1 Adelphi Terrace,
London
W. C.

7. 9. [19]11

V. Stepankovsky Esq.,
8 Denbigh Street S. W.

My dear Sir,

I can now acknowledge your letters of the 1st and 5th September and we have been studying the both you left with us in the light of your correspondence and I think we realize the position.

You made a reference to our series "The Story of the Nations", for reasons which I need not go into we could not include this book in it. However, we shall be very pleased to be identified with the publication of the volume on the terms mentioned to you in this office. Without your practical financial assistance we could not undertake the venture of publishing so let me remind you of the proposal that you should provide me with a good English translation. I may observe that I should not at all object to a somewhat shorter book, so perhaps it could be condensed.

The loan of the clichés and a payment of a sum of £ 60; I may observe that the agreement would be on the basis of payment of royalty. If we were fortunate and the book was successful, I hope your advance payment would be repaid and some profit would be earned. Though I do not expect a great business success.

Yours very truly

T. Fisher Unwin.

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 771. – Арк. 90-91.

Переклад

7 вересня [19]11.

Ш[ановний] Д[обродію],

Складаю Вам подяку за ваші листи від 1-го, 5-го с[ього] міс[яця]. Ми ці дні студіювали книжку, полишену вами у нас, і завдяки вашій кореспонденції (листам) мені здається, що ми уже орієнтуємось в справі.

Ви згадували за нашу серію “The Story of the Nations”. Через причини, яких я тут не потрібую викладати, ми не можемо включити вашу книжку в згадану серію, однак, ми будемо дуже раді видати книжку під нашою фірмою. Про умови видання книжки нами ми вам казали в нашім бюро: без вашої фінансової допомоги ми не могли б предпринутити ризики видання книжки. Дозвольте вам нагадати, що ви повинні були б також забезпечити мене добрим англійським перекладом. Можу зауважити, що я анітрошки не був би противний, щоб книжка була трохи коротша, одже, може можна було б її зконденсувати.

Позичка клішів і доплата в сумі £60 (600 руб.); можу зауважити, що наша умова була б на основі сплати процента доходів. Якби нам повезло і книжка мала успіх, то я сподіваюся, що ваш аванс вам би відплатився, і ви мали б ще якийсь прибуток. Однак я не сподіваюся на великий грошовий успіх.

З поважаннем

T. Fisher-Unwin.

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 771. – Арк. 92.

№ 12

24. Bolingbroke Rd.

West Kensington, London, W.

5. 9. 1912

В[исоко]поважаний п[ан]е Професор,

Так, п[ан] Fisher-Unwin дійсно писав мені нещодавно в справі видання Вашої “Ілюстрованої історії”, і я був у нього разів з пару. П[ан] Fisher-Unwin, в порівнянні з своїми давнішими умовами, значно пійшов на уступки, але я особисто прийшов до того переконання, що як з виданням – англійським – трохи зачекати, то відносини за той час остільки зміняться, що замість того, щоб нам набиватися з книжкою, у нас будуть прохати, щоб ми її їм дали. Так мені рають і дехто з тутешніх людей, з якими я радився. Як пригадаєте собі, п[ан] Fisher-Unwin торішньої осени хтів від нас – крім перекладу і клішів – ще й готівкою 600 руб. (здається так?) Тепер він вже відмовляється від свого вимагання щодо готівки. П[ан] Fisher-Unwin – людина, що трактує ділові справи діловим робом, одже, коли він відмовився від 600 руб., то його мусило до цього штовхнути щось поважніше за сентиментальність. Українське питане починає тут цікавити вже багатьох, і видавці починають це бачити. Зрештою висловлюю ці свої думки лиш яко вражіння, які дістаю, мешкаючи тут, а якби Ви хотіли, щоб я знову розпочав заходи з метою безпроволочного полагодження справи, без особливого огляду на сприятливість умов, то я буду радий щиро служити Вам чим можу.

Ця відповідь затрималася через переміну адреси.

З пошаною

В. Степанківський.

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 771. – Арк. 94.

Листи Олександра Скорописа-Йолтуховського

Олександр Скоропис-Йолтуховський (1880–1950) – відомий український громадсько-політичний діяч. Родом зі Східного Поділля. Належав до української студентської громади в Києві, був членом РУП (1902–1905), пізніше – один з керівників Української Соціал-Демократичної Спілки. 1906 р. засланий на Сибір, звідки втік і з 1908 р. перебував у Австрії. У 1914–1917 рр. один з головних діячів Союзу визволення України. З січня 1918 р. за дорученням Української Центральної Ради займався організацією військових частин з полонених українців у Німеччині та Австрії, сприяв формуванню дивізій Сірожупанників і Синьожупанників. За Гетьманату – губернський староста на Холмщині, Підляшші й Західній Волині. Після окупації цих земель поляками інтернований. З 1920 р. жив у Берліні, був діячем Українського союзу хліборобів-державників й одним з ідеологів українського монархізму. 1926 р. співзасновник Українського наукового інституту в Берліні, заступник його куратора. 1945 р. схоплений радянськими спецслужбами. Помер на засланні. Автор праць: “На переломі” (1905 р., під псевд. Вишневський), “Значення самостійної України для європейської рівноваги” (1913), “Мої злочини” (1920–1921) та ін.

№ 1

28/IX [1]910.
München

В[исоко]п[оважаний] П[ане] Професоре!

Посилаю Вам свою адресу і дуже прошу прислати мені для перекладу статтю про економічний стан Укр[аїни] XVI в., як то Ви думали зробити ще літом. Може що иньше знайдеться. Часу у мене зараз мало, бо вимоги у Мюнх[енську] Академію дуже великі, але і гроші потрібніше, ніж у Кракові. Який строк назначите – виповню.

З щирим поважанням

Ол. Скоропис.

Al. Skoropys
Türkenstr[asse] 95, III links
München
Bayern

Високоповажаний Пан Професор
М. С. Грушевський
вул. Понінського, ч. 6
Львів
Lemberg, Oesterreich

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 36. Листівка.

№ 2

13/X [1]910.
München

Високоповажаний Пане Професоре!

6 аркушів Вашої “Історії” одержав. Зважаючи на те, що у мене тепер мало вільного часу, я з певністю можу обіцяти прислати Вам весь цей переклад до 10/XI, якщо це не буде для Вас запізно. Можливо, що пришлю і раніш, але не можу сказати напевно. Коли ж Вам конче треба раніш його мати – напишіть на який саме строк – я зроблю.

Тепер же прошу в'яснити мені, як уміщати ті заголовки змісту, що йдуть в Вашій книзі поверху сторінок: “Фізичні обставини сх[ідно]-укр[аїнського] життя”, “Українське дозвілля”, “Як пустіла Східня Україна” etc. Може їх виписувати на полях перекладу можна?

Щиро дякую за роботу. З поважанням

Ол. Скоропис.

Abs.: Al. Skoropys
Türkenstr[asse] 95, III
München

Високоповажаний Пан
Проф. М. С. Грушевський
вул. Понінського, ч. 6
Львів
Lemberg, Oesterreich

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 40, 39. Листівка.

№ 3

28/X [1]910
München

В[исоко]п[оважаний] П[ане] Професоре!

Разом з цим відсилаю Вам 2 арк[уші] перекладу, бо на 1-е потрібні гроші. Та воно і тим добре, що на цих 2 арк[ушах] Ви зможете завважити які-неб[удь] термінологічні недоладности. Я, напр[иклад], не певен, чи варт перекладати “дворянством” – шляхту, “солдатом” – жовніра і т. и. Дуже прошу Вас, при читанні перекладу зробіть для мене вимітку таких невідповідних, на Вашу думку, слів і пришліть мені. Що до російскости – то мова мусить бути добра; тепер я диктую переклад костромській учительниці (мені при лампі важко писати – із-за очей, а день весь занятий), так що її ухо служить кращим показчиком, ніж теоретично-практичне моє знання рос[ійської] мови.

З щирим поважанням

Ол. Скоропис.

Türkenstr[asse], 95. III, 1.
München

Високоповажаний Пан Професор
М. С. Грушевський
вул. Понінського, ч. 6
Львів
Lemberg, Oesterreich

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 42–41. Листівка.

№ 4

8/XI. [1]910
München

Високоповажаний Пане Професоре!

Я пригадав, що Ви збираєтеся виїхати зі Львова в сих днях – як Ви мені писали; тому висилаю Вам 3-й і 4-й аркуші перекладу і прошу вислати кілька дальших аркушів, бо з тих двох, що у мене лишаються, ще не пере-

кладено лиш 1 1/2 арк[уші], а мені хочеться мати переклад без перерви – дні у мене заняті, і я лиш вечорами перекладаю; як не буде кілька вечорів тексту – доведеться просидіти пару днів виключно за перекладом грошевої нужди ради, а це відіб'ється на рисуванні.

Коли ласка – оплатіть і цей переклад тепер же. Рахунок я вестиму, бо минулого разу Ви мені прислали більше, ніж я заробив був, за що я дуже вдячний.

З щирою пошаною

Ол. Скоропис.

Abs. A. Skoropys
Türkenstr[asse] 95, III. 1

Високоповажаний Пан Професор
М. С. Грушевський
вул. Понінського, ч. 6
Львів
Lemberg, Oesterreich

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 44, 43. Листівка.

№ 5

26/XI. [1]910

В[исоко]п[оважаний] П[ане] Професоре!

Знов наблизилось перше, і я Вам одіслав тільки 2 аркуші; це, очевидно, стало на якийсь час нормою. Дуже прошу написати, чи не дуже це для Вас повільно виходить; я тоді прискорю.

Вибачте за олівець*, пишу на “лекціях”.

З щирим поважанням

Ол. Скоропис.

P. S. Гроші мені потрібні першого і 15-го, так що нову партію перекладу пришлю перед 15, і на той власне час прошу подати Вашу нову адресу.

Abs. A. Skoropys
Türkenstr. 95, III.
München

Високоповажаний Пан
Проф. М. С. Грушевський
вул. Понінського, ч. 6
Львів
Lemberg, Oesterreich

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 46, 45. Листівка.

№ 6

24/XII. [1]910

Високоповажаний Пане Професоре!

Разом з цим висилаю Вам два аркуші перекладу тексту і решту до 1 аркуша приміток; разом, отже, 3 арк[уші]; за попередніх 2 арк[уші], висланих Вам на Київ же 12/XI. [1]910 і частину приміток, я гонорару ще не получив. Якщо Ви його не висилали, то дуже прошу вислати тепер разом за 5 арк[ушів] – може ще встигну одержати до 1/I. [1]911.

* Листівку написано олівцем.

З щирим поважанням і різдвяним привітом
Ол. Скоропис.

Ехр. А. Skoropys
Türkenstr[asse] 95, III.
München

Високоповажаний Пан
Проф. М. С. Грушевський
Паньковская, 9, кв. 12
Кієв
Kiew Russland

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 48, 47. Листівка.

№ 7

24/XII [1]910

В[исоко]п[оважаний] Пане Професоре!

2 аркуші перекладу і перших 2 примітки я відправив 12/XII на Вашу київську адресу; грошей не одержав ще, звідси виводжу, що може Ви не виїхали ще у Київ і мене про це не сповістили. Разом з цим відсилаю (на Київ) ще 2 аркуші перекладу тексту і 3–4 примітки, що разом складається на аркуш приміток; разом, значить, цей раз 3 аркуші, а з попередніми 5. Якщо Ви у Львові, то, будьте ласкаві, вишліть мені тепер гонорар за всі 5 арк[ушів], бо гроші на 1-е /I дуже потрібні. Вітаю Вас з Різдвяними фе-
ріями.

З щирим поважанням
Ол. Скоропис.

Ехр. А. Skoropys
Türkenstr[asse] 95, III.
München

Високоповажаний Пан
Проф. М. Грушевський
вул. Понінського, ч. 6
Львів
Lemberg, Oesterreich

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 50, 49. Листівка.

№ 8

12/I [1]911

В[исоко]п[оважаний] Пане Професоре!

Я і до нинішнього дня не одержав грошей за висланих Вам у Київ 5 аркушів перекладу, і взагалі не маю од Вас ні рядка з того часу, як Ви виїхали з Львову. Може переклад не дійшов до Вас? Напишіть, я маю квітанції. Може Ваші гроші з якої-неб[удь] причини не дійшли до мене – наведіть справки на поchtі. А може Ви не нашли часу вислати їх досі – дуже прошу поспішіть вислати, бо мені конче потрібні.

Прийміть мій новорічний привіт.
З щирим поважанням
Ол. Скоропис.

Abs. A. Skoropys
Türkenstr[asse] 95, II
München
Bayern

ВП. П. Проф.
М. С. Грушевский
Паньковская, 9, кв. 12
Кіев
Kiew Russland

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 54, 53. Листівка.

№ 9

25/І [1]911

В[исоко]п[оважаний] Пане Професоре!

Висилаючи разом з [ ]* 2 аркуші перекладу [ ]* рештку приміток [ ]* написати п[ану] Козловському о висилці грошей. 80 марок одержав на днях, але всі пішли на заплату боргів.

З щирим поважанням

Ол. Скоропис.

ВП. П. Професор
Грушевський
Паньковская, 9, кв. 12
Кіев
Kiew Russland

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 52, 51. Листівка.

№ 10

17/Ш [1]911

В[исоко]п[оважаний] Пане Професоре!

Ви вислали мені цим разом трошки більше, ніж слід було, але це вирівняється до кінця, коли далі висилатимете по 30 м[арок] за кожних 2 арк[уші]. У мене всі рахунки (з росписками) в порядку, так що наприкінці я Вам здам їх точно.

Тепер у мене ще є прохання до Вас, Пане Професоре. Швидко кінчиться переклад; я мушу на літо виїхати на пейзаж, отже знов потрібен заробіток.

Чи не потрібен би був Вам для “ЛНВ” (або і “Записок”) реферат про 2 томи Буяка “Galicya”. Якщо такого не було ще в нашій літературі, то слід його дати, і коли ще ніхто не взявся за це, то дайте цю працю мені. Я тільки що тут роздобув ці книжки (1000 стор.!) і, в залежності від Вашої відповіді, читатиму або студіюватиму їх. І як така праця оплачується у Вас? –

З щирим поважанням

Ол. Скоропис.

* Пропуски зумовлені вирізаною з листівки маркою.

Türkenstr[asse] 95, III. München

ВП. Пан
Проф. М. Грушевський
Паньковская, 9, кв. 12
Кіев
Kiew Russland

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 56, 55. Листівка.

№ 11

6/IV. [1]911

Високоповажаний Пане Професоре!

Разом з цим листом висилаю Вам 17 і 18-й аркуші перекладу. У мене ще лишається 19-й арк[уш] і 7 стор[інок] 20-го. Через те, що я заліз у борги – дуже прошу Вас вислати мені всю решту гонорару, отже авансом і за тих 1 1/2 арк[уші], які я Вам вишлю найдовше днів за десять. В надії, що Ви мені в цім не відмовите, складаю Вам тут рахунок за весь переклад:

Всього тексту	–	19 арк. 7 стор.
Приміток	–	<u>1 –“– 5 –“–</u>
		20 арк. 12 стор.
В першій аркуші відпало		<u>3 стор.</u>
Разом		20 арк. 9 стор.
що дає		164 карб. 50 коп.
Досі я одержав:		31/X. [1]910 – 40 марок
		13/XI – 30
		2/XII – 30
		18/I. [1]911 – 80
		7/II – 40
		<u>8/III – 40</u>
	Разом	260 марок

Курс карбованця стоїть на 2.17 з лишком.

Отже	164,5 карб.	Заробив: 356,96 марок
	<u>2,17</u>	Одержав: <u>260,00</u>
	11515	За Вами: 96, 96 марок
	1645	
	<u>3290</u>	

дають: 356, 965 марок.

Дуже прошу Вас написати до Львова, щоб негайно вислали цих 97 (якщо після 8/III нічого не вислано) марок, бо тут трудно на борг жити, а я так заліз, що далі нікуди. Якщо ласка – відпишіть мені, чи придасться для “ЛНВ” реферат про “Galicyiu” Буяка, якого розміру має бути і як оплатиться така робота.

З щирою пошаною

Ол. Скоропис.

Türkenstr[asse] 95, III.

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 1–2.

Високоповажаний Пане Професоре!

Вчора вислав Вам решту перекладу і оце вже і решту грошей одержав. Я в рахункови подав 7 сторінок в останнім аркуші, а їх там 9 – отже Ви цю помилку виправили, розпорядившись згори вислати на 3 марки більше, ніж я заробив. Щиро дякую Вас за доставлену працю, яка мене чимало підтримала. Статтю про сучасні напрямки в німецькiм малярствi наготовлю в кінці цього місяця.

З щирою пошаною

Ол. Скоропис.

Високоповажаний Пан
Проф. М. С. Грушевський
Паньковская 9 кв. 12
Kiew
Russland

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 14, 13. Листівка.

№ 13

8/I. [1]913
Sternstr[asse], 9^{II} Ghs.
München

Високоповажаний Пане Професоре!

Красно дякую як за надіслану книжку, так і за пропозицію перекладати далі.

Через те, що Ви бажаєте мати переклад закінченим вже на 1/VII, буду дуже вдячним Вам, як що Ви поспішите з висилкою тексту, щоб я міг більш рівномірно розкласти всю працю на одведений Вами строк. Вже тепер припадає його по 5 1/2 аркуша на місяць (30 арк[ушів] протягом 5 з чимсь місяців).

Що до умов оплати перекладу, то я так потребую заробітку, що возьму його і на старих умовах, якщо Ви не визнаєте можливим підняти оплату праці. Я вважаю оплату праці занадто низькою і гадав би, що навіть для перекладів з українського на рос[ійський] слід її підняти принаймні до половини звичайної оплати праці перекладів з чужих мов в Росії, бо 8 карб[ованців] з аркуша, це менш третини нормальної російської ціни (25 карб[ованців] з арк[уша]). Вважаю це через те, що при старій оплаті, перекладаючи по 5 1/2 аркушів щомісяця, я зароблятиму 44 карб[ованці]. Переклад 5 1/2 аркуша в місяць з певністю забере у мене більшу частину і часу, і здібности до праці, так що про необхідні мені заняття в школі не може бути і мови, а результат: скінчивши переклад, я не матиму з нього навіть на те, щоб хоч місяць оплатити і спокійно попрацювати в школі.

Пишу Вам це отверто в надії, що Ви не добачите в моїх аргументах аїднаття платні нічого більш, крім аргументів, які Ви можете прийняти чи

відкинути, і, як зазначив вгорі, готовий взяти переклад і на старих умовах, знаючи добре, що Ви пропонуєте мені звичайну на українським літературнім ринку оплату праці.

Що до статті про сучасне малярство, то я почуваю себе дуже винним перед Вами власне в тім, що не сповістив Вас в свій час про те, що не можу її написати в тих рямцях, які закреслені були Вашою пропозицією і яку я був прийняв.

Коли я обміркував як слід майбутню статтю, я зобачив, що або я писатиму не те, що Ви хотіли мати, або я мусів би писати те, до чого сам не мав охоти. Дане Вам слово змушувало мене писати, а коли я починав – бачив, що пишу не для “ЛНВ”. Поки я так, то починаючи писати, то кидаючи, вагався, минуло літо, і коли я в осени вернувся у Мюнхен і зобачив книжки “ЛНВ”, де з Вашого наказу була уміщена, а відтак знята оповістка про те, що має бути надрукована моя стаття, мені було вже ніяково нагадувати Вам про неї, тим більше, що я так і не зважився дописати її, і вона у мене не закінчена і досі.

Для Вас має бути неясним, чим моя стаття могла б не задовольнити Вас?

1. Вона мусіла б бути більшою, ніж Ви бажали і

2. і основне, це те, що дякуючи відсутности на території України хоч одного західно-європейської мірки художнього центру, де б могли вироблятися у української публіки смак і розуміння нових естетичних завдань, де б була можливість справді стежити за новітніми течіями сучасного малярства на об'єктах, а не на словах, я не вважаю можливим говорити про вершки, коли я певен, що у нашого громадянства немає розуміння підвалин сучасного малярства. Оскільки ми стоїмо в питаннях естетики позаду хоч би російського громадянства, свідчить мені все те, що доводиться вряди-годи зустрічати в “Раді” або в “Ділі”. Досить пригадати куріозний пункт, висунений на доказ високої своєрідности і артистичної вартости нашого малярства д. О. Гончарем: відсутність на торішній укр[аїнській] виставці “голобабія” (термін д. Гончаря) (Фел’етон у “Раді”), або паризькі статейки д. Струхманчука в “Неділі”, і прийняти при тім на увагу, що обидва автори самі ж художники!

Підвалиною ж всіх сучасних напрямів – кубізм, футуризм і експресіонізм – я вважаю імпресіонізм з тою революцією естетичних поглядів, яку він викликав в цілм європейським громадянстві. Таким чином, без попереднього вияснення для укр[аїнського] громадянства самого факту імпресіонізму і його значіння в розвитку сучасного малярства, мені видається писання про останні крики моди ділом зайвим, і тим самим підтинається всяка охота писати.

Отже я вважаю раціональним ознайомлення укр[аїнського] громадянства з імпресіонізмом. Але імпресіонізм, розвиток якого падає на останню чверть ХІХ ст., не може вже вважатися сучасним малярством.

Коли би Ви признали певну рацію за моїми думками на цю справу, то я буду радий виконати давно дане слово, статтю таки допишу і перешлю її

Вам, але при цьому ж зазначу, що вона мусить піти в супроводі щонайменше 6 або 8 ілюстрацій (знімків з картин), які мусіли б бути добре виконаними, щоби на їх аналізі можна було справді хоч дещо довести бодай тим читачам “ЛНВ”, які справді зацікавилися б серйозно цим питанням.

На той же випадок – коли б Ви признали певну рацію в моім песимістичнім погляді на укр[аїнське] громадянство в справі естетики – я дуже радив би подати в перекладі стару для німців, але нову для нас дуже цінну з педагогічно-естетичного боку статейку – святочну промову в берлінській академії штук красних в 1899 р. – покійного Чуді: “Kunst und Publikum”. Я сам охоче зроблю переклад її (вона має сторінок 20 друку) і напишу коротеньку замітку до неї про надзвичайно цікаву особу самого автора її, але згори зазначую, що за переклад з німецького хотів би одержати по карбованцю од сторінки – minimum. Коли би Ви хотіли розглянути її або доручити переклад кому иньшому, прошу написати мені, я Вам ро[з]добуду брошюру (можна лиш антикварним шляхом) і вишлю Вам.

З повною пошаною

О. Скоропис.

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 3–6.

№ 14

Високоповажаний Пане Професоре!

Хотів би вислати Вам перших три аркуші перекладу, але непевен, чи слід пересилати їх Вам в Росію; якщо станут переглядати їх, то це займе чимало часу. Будьте ласкаві сповістити мене, куди саме бажано Вам щоб я направив переклад, як також будьте ласкаві наготовити дальший тяг оригіналу і вислати мені, бо з присланих Вами 4-х аркушів не все мусіло бути перекладене, і так[им] чином у мене лишається для перекладу менш аркуша.

З щирою пошаною

О. Скоропис.

15/Ш. [1]913

Abs.: A. Skoropyss
Sternstr[asse] 9 II Ghs.
München

Кіев
Паньківська, 9
Вп. Пан Проф.
Михайло Сергієвич
Грушевський
Kiew, Russland
Süd

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 10, 9. Листівка.

№ 15

8/IV [1]913

Високоповажаний Пане Професоре!

В Вашій картці від 7/Ш ст. ст., разом з якою Ви вислали мені дальших 7 аркушів тексту, стоїть, що я маю вислати до Львова на 1/VI н. ст. все, що

буде перекладене по той день. В тій же картці сказано, що Ви написали у Львів, щоб мені вислані були гроші за 3 перших аркуші перекладу. Через те, що сих грошей не одержав досі, у мене виникає сумнів, чи не була то описка в Вашій картці з датою: може замість "1/VI", як стоїть в картці, я мав був вислати на 1/IV, і лиш після того одержав би гроші?

Прошу вияснити це і, як тільки одержу від Вас потверджуючу відповідь, зараз же вишлю Вам (чи на Вашу львівську особисту адресу, чи на яку скажете) весь переклад першої частини разом з текстом. До 5 аркушів тексту першої присилки в переклад пішло лиш 4 аркуші 7 сторінок. Прошу розпорядитися висилкою грошей власне за цю кількість, тим самим у нас вирівнюються рахунки і далі йтиме оплата за цілі аркуші.

Звідси я виїду в 20-х чч. н. ст. цього місяця і дуже бажав би мати гроші до того часу – найпізніше 24/IV н. ст.

Їду я в Лондон, де червень і липень буду дуже занятий (російськими екскурсіями "народ[ним] учит[елям]"). Через те дуже прошу написати мені

1. Скільки аркушів перекладу разом з тими 7, що у мене зараз на руках, Ви бажаєте мати на 1/X нов. ст.

2. На які речинці Ви хочете мати ту чи иньшу частину загальної скількості перекладу.

Для мене було б найзручніше в місяцях червні і липні перекладати можливий мінімум, а відтак надолужити в августі і сентябрі. Але з сим прошу рахуватися лиш остільки, оскільки то не перешкоджатиме Вашим плянам.

З щирою пошаною

О. Скоропис.

P. S. У мене нова адреса:

A. Skoropyss

Georgenstr[asse] 65 III

München

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 7–8.

№ 16

20/IV. [1]913

Високоповажаний Пане Професоре!

Другу картку Вашу одержав лиш нині, (20 (7)/IV, неділя), так що все Вам висилаю завтра вранці 28 (8)/IV, як то і мав зробити згідно з Вашою першою карткою.

1. Переклад висилаю до 5 арк[ушів] 13 стор[інок] тексту.

2. Звертаю 3 останніх (29–31) арк[уші] тексту, яких не встиг би перекласти до 1/V ст. ст.

3. У мене лишається 2 ар[куші] 10 стор[інок] тексту, переклад яких я Вам вишлю не пізніше 1/V ст. ст.

4. Всього, значить, перекладу до II т[ому] буде: (5 ар[кушів] 13 стор[інок]+ 2 ар[куші] 10 ст[орінок]) 8 арк[ушів] 7 стор[інок].

5. За 4 арк[уші] 7 стор[інок] Ви вже розпорядилися вислати гонорар (поки що я його не одержав; коли одержу, сповіщу Вас карткою).

Текст III тому будьте ласкаві вислати мені на таку адресу:

Herr Dr K. Nötzel
Friedrichstr[asse], 16 I
Pasing bei München
Bayern 66

З Пазінга, від Д[окто]ра Нетцеля я дістану його кожної хвили, тоді як Лондонської своєї адреси я ще довший час не зможу Вам подати: їду через Париж, де мушу затриматися на кілька день.

З щирим поважанем

Ол. Скоропис.

Abs.: A. Skoropyss
Georgenstr[asse] 65 III
München

Кієв
Паньківська, 9
Вп. Пан Проф.
Міхайло Сергієвич
Грушевський
Кієв
Russland, Süd

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 12, 11.

№ 17

25/IV. [1]913

Високоповажаний Пане Професоре!

Гроші (107 мар[ок] 81 пф[енінг]) сто двадцять сім корон одержав. Росписку за них висилаю разом з цим “Наук[овому] Т[оварист]ву ім. Шевченка” у Львові.

Щиро дякую за вчасне розпоряджене про них.

Виїзжаю в неділю. З собою маю росписку почти про висилку Вам заказ[ною] бандеролею перекладу 21/IV. [1]913. Коли би до одержання цієї картки Ви бандеролі не одержали, то дуже прошу написати мені картку з порадою, що маю я зробити в тім випадку: чи вислати квітанцію Вам, чи подати заяву на мюнхенську пошту.

Писати прошу на таку адресу:

Mr. Yourkevitch (для мене)
Port Royal Hôtel
8. B. d. Port-Royal 8.
Paris

З щирою пошаною

О. Скоропис.

Кієв
Паньковская 9

Вп. П. Проф. Михайло Сергієвич Грушевський
Kiew
Russland, Süd

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 28, 27. Листівка.

№ 18

Науковому Т[оварист]ву ім. Шевченка у Львові

Росписка.

Сим посвідчую, що сто двадцять сім корон (127 кор.) на рахунок Проф[есора] М. С. Грушевського від Наук[ового] Т[оварист]ва ім. Шевченка у Львові одержав.

Ол. Скоропис.

München
1913, 25/IV

Abs.: A. Skoropyss
Georgenstr[asse] 65 III
München

Наукове Т-во ім. Шевченка
вул. Супінського, ч. 21
Львів
Lemberg, Galizien

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 26, 25. Листівка.

№ 19

8/V. [1]913

Високоповажаний Пане Професоре!

Из-за того, що я скоротив свій побут в Парижі, я, на жаль, лиш нині міг одержати Вашу картку, себто 4 дні пізніше, як Ви просили вислати Вам переклад. З Вашої картки від 16 (29) бачу, що Ви в цих днях можете змінити місце Вашого побуту, отже і не важуся послати Вам в Київ. Прошу зателеграфувати мені лиш одно слово “Київ” або “Львів”, і я зараз же Вам вишлю решту перекладу (3 аркуші). Якби я мав у Львів посилати не на Ваше імя, а на імя “Наук[ового] Т[оварист]ва ім. Шевченка”, то зателеграфуйте: “Товариство”.

Адреса для телеграми така:

Skoropyss, 28, Mornington Crescent, London.

На листах же конче треба додавати ще літери: “N. W.”

Коли ласка Ваша, то прошу вислати дальший текст (з III тому).

З пошаною О. Скоропис.

Snd.: A. Skoropyss
28, Mornington Crescent
London, N. W.

Kiew
Паньковска, 9
Вп. Пан Професор
Михайло Сергієвич
Грушевський
Kiew Russia

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 22, 21. Листівка.

Високоповажаний Пане Професоре!

Я ще в минулий четвер послав Вам звідси свою адресу (писав в Київ) і просив зателеграфувати, куди саме вислати Вам переклад. Досі не маю відповіді, а нині вже 1/V по ст. ст. Я не певен, куди маю вислати, і через те чекаю звістки від Вас. Якщо Вам спішно, а моя картка, адресована на Київ, не дійшла до Вас, прошу Вас зателеграфувати мені одне слово: “Львів”, і я Вам зараз же вишлю переклад на Понінського, б. Коли би мав вислати на ім’я “Наук[ового] Т[оварист]ва ім. Ш[евчен]ка” у Львові, прошу зателеграфувати “Т[оварист]во”.

Телеграфуючи, адресуйте просто:

Sk[oropys]s. 28, Mornington
Crescent London

В листах же конче треба додавати і літери “N. W.”

З щирою пошаною

О. Скоропис.

Snd.: A. Skoropyss
28, Mornington Crescent
London, N. W.

Вп. Пан Професор
М. С. Грушевський
вул. Понінського, ч. 6
Львів
Lemberg, Austria

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 24, 23. Листівка.

В[исоко]п[оважаний] Пане Професоре!

8 аркушів тексту одержав. Прошу дуже вибачити мене за те, що не попередив Вас зразу ж виразно, скільки саме в ці місяці можу перекласти. Щоб бути цілком певним, що відішлю Вам на призначений строк все, я лишаю лиш половину присланого Вами, с[еб]то останніх чотири аркуші (16–19), решту 12–15, ще раз перепрошуючи Вас за зайві клопоти, звертаю назад. Якщо нині не встигну здати на пошту, бо пізно, то здам в понеділок вранці.

Якщо Ви гонорар зможете вислати мені не пізніше вівторка, то прошу слати на цю ж адресу; якщо випадало б Вам пізніше вівторка, то попрошу заждати ще пару днів, бо саме на 1/VI зміню квартиру. Як тільки остаточно винайму квартиру – зараз же подам Вам нову адресу.

З повн[ою] пошаною

О. Скоропис.

Sndr. A. Skoropyss
28 Mornington Crescent
London, N. W.

Вп. Пан Професор
М. С. Грушевський
вул. Понінського, б

у Львові
Lemberg, Austria

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 20, 19. Листівка.

№ 22

23/VI. [1]913

В[исоко]п[оважаний] Пане Професоре!

Не відмовте сповістити мене по одержанні цієї картки: чи вислали Ви мені на цю адресу, що мається на другім боці цієї картки, чи на яку иньшу, гонорар за переклад. Десь в початку цього місяця я подав Вам цю ж саму, дійсну до 15.VIII н. ст., мою адресу. А що грошей не одержав досі, то і не знаю: чи моя картка не дійшла до Вас, чи гроші до мене. Останнє, оскільки я придивився до тутешнього життя, тут легко може статися. Тут порядки зовсім не німецькі, і гроші пересилаються головно через банки, а не як на континенті через пошту. Дуже прошу вяснити, що саме тут завинило, і вибачити мене за зайві турботи.

З широю пошаною

О. Скоропис.

Sndr. A. Skoropyss
80, Kensington Gardens Square
London, W.

Вп. Пан Професор
М. С. Грушевський
вул. Понінського, ч. 6
у Львові
Lemberg, Austria

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 18, 17. Листівка.

№ 23

8.VII. [1]913

Високоповажаний Пане Професоре!

Сто корон (100 к.), висланих на Ваш розказ з “Наук[ового] Т[оварист]ва ім. Шевченка” у Львові, одержав.

На 1.VIII, як обіцяв, переклад Вам пришло. Із-за того, що справа, в якій я тут працюю, дуже кепсько ще налагоджена, то у мене дуже мало часу і я боюсь, що може IV-й аркуш я на 1.VIII вислати не встигну, а задержу на кілька днів. В цім я ще не певен, але зараніщ прошу, коли це станеться, пробачити мені. Відтак дальший переклад прошу вислати мені в серпні на цю ж саму адресу. Від екскурсій я буду вільним 5.VIII, а виїду звідси не раніщ 15.VIII н. ст. – Присилаючи переклад, прошу дуже згори означити, в який строк маю його виконати.

З щирим поважанем

Ол. Скоропис.

Sndr.: A. Skoropyss
80, Kensington Gardens Square

Вп. Пан Професор
М. С. Грушевський

London, W.

вул. Понінського, ч. 6
у Львові
Lemberg, Galizien

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 16, 15. Листівка.

№ 24

25.VII. [1]913

Високоповажаний Пане Професоре!

Три аркуші перекладу: 16–18, сторінки 249–296, висилаю Вам завтра. Четвертий аркуш, як я вже писав, не можу наразі вислати; вишлю в перших ч[ислах] серпня. Дуже прошу за це вибачити. 5.VIII у мене кінчиться нагальна робота, і я тут лишаюся до 15.VIII вже для власної потреби оглянути краще те місто, яке іншим ціле літо показував.

Отже щодня, регулярно можу потрохи працювати над перекладом. Якщо Ви спішитеся з перекладом, дуже прошу мене про це сповістити, визначити строк, в який конче хочете мати переклад, і я дуже охоче возьмуся за роботу, бо все, що тут заробив, тут і лишилося. Льондон місто надзвичайно цікаве, але також і надзвичайно дороге.

Я би хотів до 15.VIII мати текст перекладу ще через те, що я звідси віїду знов на кілька днів в Париж, а звідтам ще сам не знаю куди, в яке-неб[удь] німецьке або швейцарське село, так що мені важко буде подати Вам точну адресу довший час по 15.VIII.

З щирим поважанням

О. Скоропис.

Sndr.: A. Skoropyss
80, Kensington Gardens Square
London, W.

Вп. Пан Професор
М. С. Грушевський
Ясенів Гор[ішній]
Ostgalizien Austria

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 34, 33. Листівка.

№ 25

13.VIII. [1]913

В[исоко]п[оважаний] Пане Професоре!

Гроші – 62 шілінги 9 пенсів одержав і два аркуші перекладу, який маю повернути Вам на 1.IX, також одержав.

Вже завтра виїзжаю в Париж. Звідтам незабаром подам адресу, дійсну на довший час, отже на Париж грошей за 4-й аркуш, висланий на Ясенів 4.VIII, прошу не вислати, бо я там буду десь до 19.VIII, не довше.

Дякую і за переклад, і за гроші.

З щирим поважанем

О. Скоропис.

Ехр.: A. Skoropyss

Вп. Пан Професор

64, Avenue du Maine
Paris

М. С. Грушевський
у Ясеневі Горішнім
Jasienow Gorny
Austria, Ostgalizien

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 32, 31. Листівка.

№ 26

1.IX.[1]913

В[исоко]п[оважаний] Пане Професоре!

Дуже прошу вибачити, що й сим разом трохи запізнився з висилкою, бо Ви бажали мати переклад на 1.IX, себто на нині, коли я Вам лиш звідси його (другий і останній аркуш) висилаю.

Ще раз навожу тут цифри, які можуть бути потрібні Вам для обрахунку: за 10 аркушів + 2 стор[інки] я одержав австрійськими грошима 175 корон.

Решту прошу діслати сюди, де я пробуду напевне до 15.IX.

Сюди ж прошу направити і текст дальшого перекладу, якщо такий маєте на мою пайку. Чи може взагалі знайдеться у Вас яка иньша підходяща для мене праця? Був би дуже вдячним за це.

З щирою пошаною

О. Скоропис.

P. S. Гроші прошу направити все ж на ім'я Дм. Вл[адимирови]ча: "D. Antonovici".

Ехр.: А. Skoropyss
Casa Vignolo
Forte dei Marmi
(prov[incia] Lucca)

Вп. Пан Професор
М. С. Грушевський
вул. Понінського, ч. 6
у Львові
Lemberg, Galizien Austria

ЦДІАК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 749. – Арк. 30, 29. Листівка.